

Wprowadzenie

§ 1. Przedmiot analizy

I. Uwagi ogólne

Przedmiotem niniejszej monografii jest zagadnienie odpowiedzialności majątkowej członków stowarzyszenia zwykłego w kontekście nowego statusu prawnego uproszczonej formy stowarzyszenia. Dokonując wyboru tematu, kierowałam się, z jednej strony, praktycznym znaczeniem analizowanej materii, a z drugiej – potrzebą dokładnego omówienia znowelizowanych w 2015 r. przepisów ustawy – Prawo o stowarzyszeniach¹, wprowadzających omawiane zagadnienie do polskiego porządku prawnego. O tym, że jest to w gruncie rzeczy instytucja nowa i znajdująca się w stadium rozwoju, świadczy przede wszystkim brak publikacji ujmujących przedmiotową problematykę w sposób całościowy. Wypowiedzi polskiej doktryny traktujące o odpowiedzialności majątkowej członków stowarzyszenia zwykłego na tle analogicznej instytucji w doktrynie zagranicznej są lakoniczne, *de facto* niewyczerpujące tematu.

O ile wejście w życie nowelizacji prawa stowarzyszeniowego w 2016 r. przyczyniło się do rozwoju badań nad problematyką stowarzyszeniową, o tyle wspomniane zmiany statusu prawnego stowarzyszenia zwykłego uwidoczniły zakres problemu odpowiedzialności majątkowej, która – zważywszy na fakt, że w czasie prac legislacyjnych budziła najwięcej emocji – wymaga odrębnego opracowania. Deficyty w tym zakresie odnoszą się zarówno do nowej konstrukcji jurystycznej stowarzyszenia zwykłego, jak i licznych kwestii szczegółowych, dotyczących zwłaszcza problematyki instytucji odpowiedzialności majątkowej czy też reprezentacji uproszczonej formy stowarzyszenia. Jednocześnie, z uwagi na zawilość prezentowanego zagadnienia, uwarunkowanego przede wszystkim zmianą w 2015 r. przepisów prawa stowarzyszeniowego, nie-

---

¹ Ustawa z 25.9.2015 r. o zmianie ustawy – Prawo o stowarzyszeniach oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1923 – dalej: ZmPrStowU), http://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/ustawy/3019_u.htm (dostęp: 14.6.2016 r.).

zbędne jest przyjęcie określonej systematyki rozważań. Pozwoli ona na sformułowanie siatki pojęciowej przystającej do aktualnego stanu prawnego oraz w miarę całościowe uwzględnienie bogatego dorobku doktryny i judykatury, a także dojście do ustalenia wykładni odpowiednich unormowań.

Wiele porządków prawnych, w tym również prawo polskie, przewiduje dwa alternatywne rozwiązania dotyczące zaspokajania roszczeń wierzycieli form zrzeszeniowych. Z jednej strony, wierzyciele form zrzeszeniowych mogą dochodzić swoich roszczeń nie tylko od zrzeszenia, lecz także od jego członków (na co aktualnie pozwala w szczególności forma prawna stowarzyszenia zwykłego), z drugiej zaś, w innych przypadkach prawo zezwala wierzycielom zrzeszenia na zaspokojenie ich roszczeń wyłącznie z majątku takiego zrzeszenia. Wówczas odpowiedzialność członków majątkiem osobistym za zobowiązania zrzeszenia ma miejsce tylko wyjątkowo. Przykładem formy, która umożliwia członkom wyłączenie osobistej odpowiedzialności, jest stowarzyszenie z wpisem do KRS. Ten dualizm rozwiązań z zakresu odpowiedzialności członków za zobowiązania zrzeszenia na tle współczesnych regulacji prawnych nasywa pytanie, czy istnieje konieczny związek między osobistą odpowiedzialnością członków za zobowiązania stowarzyszenia zwykłego a podmiotowością prawną tej formy partycypacji społecznej. Innymi słowy, fundamentalne pytanie dotyczy tego, czy istnieje zależność między osobistą odpowiedzialnością członków a podmiotowością prawną stowarzyszenia zwykłego.

Celem, jaki postawiono przedmiotowej monografii, jest więc rozstrzygnięcie – po przeprowadzeniu analizy z punktu widzenia modelu tzw. ułomnej osoby prawnej, wytworzonego przez polskie prawo cywilne – czy i w jakim zakresie status ten (na tle prawnoporównawczym również z wybranymi europejskimi porządkami prawnymi) znajduje zastosowanie do obecnej konstrukcji prawnej stowarzyszenia zwykłego, zwłaszcza w kontekście odpowiedzialności majątkowej członków stowarzyszenia zwykłego za jego zobowiązania względem osób trzecich, a także w zakresie reprezentacji stowarzyszenia zwykłego przez przedstawiciela ustawowego lub fakultatywny zarząd. Opracowanie to wpisuje się w prowadzone przeze mnie od lat badania nad problematyką podmiotowości prawnej (dotychczas spornej) stowarzyszenia zwykłego w Polsce. Jednocześnie u podstaw tej analizy leży założenie, że ustawodawca w trosce o należyłą jakość stanowienia prawa stowarzyszeniowego powinien umożliwić uproszczonym formom partycypacji społecznej – dbając zarazem o rozwój idei demokratycznego państwa prawnego – aktywny ich udział w obrocie powszechnym, również w aspekcie zwiększenia wiarygodności względem osób trzecich (wierzycieli).

Z realnym funkcjonowaniem stowarzyszenia zwykłego koresponduje problematyka jego podmiotowości prawnej i konsekwencji prawnych z tego wynikających. Wydaje się bowiem, że w znowelizowanych przepisach prawnych problem odpowiedzialności członków stowarzyszenia zwykłego, zwłaszcza w aspekcie przesłanki odpowiedzialności subsydiarnej, nie został jeszcze w pełni rozwiązany. W celu poprawy obecnej sytuacji należałoby rozważyć kolejne zmiany w tym zakresie przez położenie większego nacisku na dalsze doprecyzowanie statusu prawnego stowarzyszenia zwykłego, zwłaszcza w aspekcie odpowiedzialności samego stowarzyszenia zwykłego i jego członków za zobowiązania względem osób trzecich, a także bliższe określenie zasad reprezentacji stowarzyszenia zwykłego.

W ramach analizy zostanie rozstrzygnięta również relacja między konstrukcją ułomnej osoby prawnej a nową konstrukcją prawną stowarzyszenia zwykłego, której określenie ma pierwszorzędne znaczenie dla ustalenia, czy i w jakim zakresie konstrukcja normatywna ułomnych osób prawnych może znaleźć zastosowanie do stowarzyszenia zwykłego. Nie sposób bowiem czynić rozważań *de lege lata* na temat odpowiedzialności majątkowej członków stowarzyszenia zwykłego, o której stanowi art. 40 ust. 1b i 1c PrStow, bez jednoczesnego ukazania zmian, kierunku tych zmian oraz uwarunkowań, w jakich kształtowały się poglądy na temat podmiotowości prawnej i konsekwencji z tego wynikających w ogóle.

W toku badania instytucji stowarzyszenia zwykłego rozstrzygnąć należało również kwestię relacji między ułomną osobą prawną a uproszczoną formą stowarzyszenia. Pojęcie (i samo „przyznanie”) tzw. zdolności prawnej jest jednym z najbardziej dyskusyjnych w dogmatyce prawa cywilnego i wyjaśnienie go wydaje się istotne w toku charakteryzowania istoty podmiotowości prawnej stowarzyszenia zwykłego. Wnikliwa lektura bogatej literatury przedmiotu pozwala stwierdzić, że definicje istotnych pojęć były i są budowane niejednokrotnie wtórnie, tj. według z góry założonej tezy o tym, czy dana jednostka organizacyjna spełnia, czy też nie spełnia normatywnie, określone przesłanki umożliwiające zaliczenie jej do danej kategorii podmiotów prawa. Tutaj właśnie upatrywać należy zasadniczego powodu nieporozumień rodzących się na tle podmiotowości prawnej w ogólności, do czego wypadnie jeszcze niejednokrotnie powrócić.

Następnie badaniu zostaną poddane przesłanki podmiotowe i przedmiotowe niezbędne dla uzyskania statusu ułomnych osób prawnych w celu wyjaśnienia, jak mają się one do konstrukcji prawnej stowarzyszenia zwykłego na gruncie znowelizowanej ustawy – Prawo o stowarzyszeniach. W szczegól-

ności poddano rozstrzygnięciu kwestie zamkniętego lub otwartego charakteru katalogu atrybutów ułomnych osób prawnych, ze szczególnym naciskiem na przypadek kontrowersyjnego dotychczas w tym zakresie stowarzyszenia zwykłego. Odnośnie do jego podmiotowości prawnej toczył się do niedawna spór i w doktrynie, i w judykaturze. W postanowieniu z 16.4.2015 r.² SN stwierdził brak zdolności prawnej i statusu organizacji pozarządowej. W toku analizy przesłanek podmiotowości prawnej stowarzyszenia zwykłego zbadany zostanie problem budzący w czasie prac legislacyjnych nad ustawą – Prawo o stowarzyszeniach³ najwięcej emocji, czyli odpowiedzialności subsydiarnej uproszczonej formy partycypacji społecznej w rozumieniu art. 40 ust. 1b i 1c PrStow.

Wreszcie w ramach pełnego zbadania zakreślonej problematyki tzw. subsydiarnej odpowiedzialności członków stowarzyszenia zwykłego wobec jego wierzycieli na wypadek, gdy egzekucja z majątku stowarzyszenia zwykłego okaże się bezskuteczna, kluczowe znaczenie ma rozstrzygnięcie o charakterze prawnym tej instytucji, a w konsekwencji – o zgodności polskiego rozwiązania ustawowego z rozwiązaniami zagranicznych porządków prawnych. Potencjalnie może to ułatwić wskazanie mankamentów polskich rozwiązań. Doświadczenia innych państw pozwalają na zaproponowanie rozwiązań, których recepcja mogłaby zostać dokonana wraz z ewentualnymi (na ile potwierdzi to potrzeba ich dokonania) zmianami legislacyjnymi.

Nieco odmienne przyczyny leżą u podstaw objęcia zakresem przeprowadzonej analizy bloku zagadnień związanych z reprezentacją stowarzyszenia zwykłego. Z tej przyczyny zdecydowano się na wyodrębnienie osobnej linii analizy dotyczącej aspektów reprezentatywności i oceny aktualnego stanu prawnego w zakresie organizowania społeczeństwa obywatelskiego w formie stowarzyszenia zwykłego. W szczególności poddano rozstrzygnięciu kwestię znaczenia ujęcia regulacji reprezentacji w normach prawnych zasadniczo o charakterze dyspozytywnym, a także relację odpowiedzialności stowarzyszenia zwykłego i jego członków. Wyjaśnione zostało również, czy obecna regulacja podmiotowości prawnej stowarzyszenia zwykłego jest w tym zakresie kompletna, czy też wymaga w toku dalszych prac legislacyjnych uzupełnienia samej ustawy, względnie czy wystarczające są – odpowiednio zastosowane – przepisy KC.

---

² Zob. post. SN z 16.4.2015 r., I CSK 396/14, Legalis.

³ Ustawa z 7.4.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 210 ze zm. – dalej: PrStow).

W tym kontekście szczególnie interesująca jest kwestia, czy i w jaki sposób reguły KC dotyczące ułomnych osób prawnych, zwłaszcza odpowiedzialności i reprezentacji, znajdują zastosowanie w odniesieniu do wprowadzonej obecnie przez ustawodawcę nowej konstrukcji jurystycznej stowarzyszenia zwykłego.

W ramach analizy bloku zagadnień odnoszących się do nieważności aktów reprezentacji kluczowe znaczenie należy przypisać ustawowemu rozstrzygnięciu konsekwencji w zakresie reprezentacji stowarzyszenia zwykłego przez osoby, o których stanowi art. 41a ust. 1 PrStow, z naruszeniem zasad reprezentacji. Jest to zagadnienie o fundamentalnym znaczeniu dla oceny wszelkich działań reprezentantów ułomnych osób prawnych, co do którego toczy się spór w doktrynie. W toku analizy została zatem rozważona potrzeba wprowadzenia zmian w PrStow w kierunku umożliwienia *expressis verbis* potwierdzenia czynności dokonanych z naruszeniem zasad reprezentacji.

W końcu rozważono potrzebę zmian redakcyjnych PrStow w zakresie analizowanej w niniejszej pracy materii. Założenie ukazania istoty zagadnienia odpowiedzialności majątkowej członków stowarzyszenia zwykłego w kontekście jego podmiotowości prawnej na gruncie prawa stowarzyszeniowego jest, w mojej ocenie, konieczne dla osiągnięcia zamierzonego celu, tj. podjęcia próby określenia wzajemnych relacji między tymi dwiema instytucjami na kanwie obowiązującego stanu prawnego (wnioski *de lege lata*) i postulatów *de lege ferenda*.

II. Przesłanki podjęcia analizy zagadnienia

Mając na względzie przedmiotowy kontekst rozważań, przesłanki, które przesądziły o wyborze zagadnienia odpowiedzialności majątkowej członków stowarzyszenia zwykłego w kontekście aspektu jego podmiotowości prawnej jako problemu badawczego, można podzielić na trzy grupy.

Po pierwsze, kwestia odpowiedzialności za zobowiązania majątkowe względem osób trzecich w kontekście podmiotowości prawnej sama w sobie jest zagadnieniem istotnym i interesującym, wartym analizy naukowej. Tak ujęty problem badawczy zawiera w sobie zagadnienia dające się wyrazić w pytaniu: na ile nowa formuła prawna stowarzyszenia zwykłego wpływa na kwestię odpowiedzialności majątkowej jego samego oraz członków. Kolejne pytanie to: jaki jest zakres tej odpowiedzialności, rozumianej jako kluczowa cecha określająca podstawowe atrybuty trzeciej kategorii podmiotów prawa cywilnego. Udzielenie odpowiedzi będzie miało istotne znaczenie praktyczne – jako

porządkujące zasady odpowiedzialności w świetle nowej formuły prawnej stowarzyszenia zwykłego.

Po drugie, analiza instytucji odpowiedzialności cywilnoprawnej objąć też musi ważne zagadnienie teoretyczne, tj. problem podmiotowości prawnej stowarzyszenia zwykłego. Warte zbadania są zwłaszcza w tym zakresie powiązania pojęciowe oraz zależności o charakterze konstrukcyjnym zachodzące między odpowiedzialnością majątkową a podmiotowością prawną stowarzyszenia zwykłego. Kwestią zasadniczą w tak zarysowanej perspektywie badawczej jest próba rozstrzygnięcia, czy podmiotowość prawna stowarzyszenia zwykłego wpływa na odpowiedzialność majątkową jego samego oraz jego członków. Innymi słowy, czy prawdziwe jest w tym kontekście twierdzenie, że subsidiaryarna odpowiedzialność członków za zobowiązania stowarzyszenia zwykłego stanowi immanentny element jego konstrukcji jurydycznej. Problemu osobistej odpowiedzialności członków stowarzyszenia zwykłego nie można bowiem, w mojej ocenie, wyraźnie oddzielić od podmiotowości prawnej stowarzyszenia zwykłego, choć zgodzić należy się z tezą⁴, że wyłączenie odpowiedzialności osobistej członków ułomnych osób prawnych nie stanowi koniecznego skutku utraty podmiotowości prawnej jednostek organizacyjnych, o których mowa w art. 33¹ § 1 KC⁵.

Po trzecie, aspekt ze sfery legislacji polegający na zdiagnozowaniu konwergencji metod regulacji w obszarze analizowanej materii upoważnia do teoretycznego opracowania zagadnienia odpowiedzialności majątkowej stowarzyszenia zwykłego, które jest zagadnieniem teoretycznym interdyscyplinarnym, zarówno z dziedziny nauki prawa stowarzyszeniowego (administracyjnego), jak i nauki prawa cywilnego. W tym zakresie głównym celem jest próba wyjaśnienia konstrukcji odpowiedzialności cywilnoprawnej i jej kryteriów w aspekcie nowego statusu prawnego stowarzyszenia zwykłego. Założeniu temu podporządkowana jest próba określenia istoty odpowiedzialności majątkowej członków, o której statuuje art. 40 ust. 1b i 1c PrStow w zw. z art. 33¹ § 2 KC, jako szczególnego atrybutu trzeciej kategorii podmiotów prawa.

---

⁴ Teza ta zostanie poddana analizie w rozdziale II.

⁵ W aktualnym stanie prawnym jedyny wyjątek w tym zakresie przewiduje art. 13 KSH w odniesieniu do spółek kapitałowych w organizacji, który z uwagi na genezę powstania tej regulacji nie wydaje się stanowić wystarczającego argumentu przemawiającego za przyjęciem tezy, że odpowiedzialność osobistą członków ułomnych osób prawnych należy wyraźnie oddzielić od sfery podmiotowości prawnej.

§ 2. Ograniczenia w zakresie przedmiotu analizy

Aby zachować spójność rozważań, analizę zakreślonych wyżej zagadnień ograniczono jedynie do instytucji stowarzyszenia zwykłego w rozumieniu PrStow. Z jednej strony, dla postawienia wniosków o charakterze wspólnym dla instytucji ułomnych osób prawnych i stowarzyszenia zwykłego (takich jak wnioski co do charakteru prawnego), powoływanie i analiza przykładów dotyczących innych ułomnych osób prawnych (w szczególności spółek osobowych) stanowiłyby zbędne *superfluum*, z drugiej natomiast – gdzie instytucje prawa ułomnych osób prawnych i stowarzyszeń zwykłych uregulowane są odmiennie, konieczna byłaby dogłębna analiza wykraczająca poza ramy niniejszej pracy. Zakresem przedmiotowego wywodu nie objęto również kwestii odnoszących się do stowarzyszenia rejestrowego.

Poza tym ze względu na rozmiary niniejszej monografii nie objęła ona zasadniczo problematyki odpowiedzialności deliktowej, a także innych rodzajów odpowiedzialności prawnej. Ograniczone ramy ilościowe zadecydowały o skondensowaniu pola badawczego do odpowiedzialności majątkowej członków stowarzyszenia zwykłego. Zawężenie analizy do odpowiedzialności majątkowej nie oznacza marginalizacji tej materii jako przedmiotu analizy, która zasługuje, jak należy sądzić, na odrębne opracowanie o charakterze monograficznym. W rezultacie zagadnienia te zostały w pracy pominięte, względnie są poruszane zdawkowo, o ile odnoszą się do ogólnych zagadnień odpowiedzialności majątkowej członków stowarzyszenia zwykłego, o których statuuje art. 40 ust. 1b i 1c PrStow. Wyjątek stanowią w tym zakresie rozważania poświęcone problematyce odpowiedzialności członków za zobowiązania podatkowe stowarzyszenia zwykłego. Przepisy te, związane z obecną redakcją art. 116a OrdPU, nie są dostosowane do specyfiki odpowiedzialności stowarzyszenia zwykłego jako ułomnej osoby prawnej. Konstrukcja tego zabiegu legislacyjnego, *stricte* nowatorska, odbiega w sposób zasadniczy od konstrukcji uregulowanej odpowiedzialności za zaległości podatkowe modelowych przykładów ułomnych osób prawnych, o których stanowi art. 115 OrdPU, co w konsekwencji uzasadnia potrzebę zajęcia stanowiska co do tego aspektu materii.

Wydaje się, że powyższe uwagi są niezbędne także do bliższego określenia przedmiotu pracy. Tego zadania nie spełnia w sposób jednoznaczny tytuł pracy, w którym musiałam zastosować termin treściowo jednoznaczny. Sama nazwa „odpowiedzialność cywilna” wskazuje bowiem, że chodzi o instytucję

uregulowaną przepisami prawa cywilnego. Tymczasem w licznych aktach normatywnych zaliczanych do różnych dziedzin prawa (jak np. w prawie stowarzyszeniowym) ustawodawca modyfikuje zasady odpowiedzialności bądź nawiązuje w szerszym lub węższym zakresie do konstrukcji cywilnoprawnych. Wątpliwości nasuwają zatem sytuacje, gdy ustawa szczególna (jak np. z zakresu Prawa stowarzyszeniowego) uregulowała kwestie dotyczące odpowiedzialności w sposób nieco odmienny od zasad wyrażonych w przepisach materialnego prawa cywilnego. Nasuwa to pytanie, czy zmodyfikowane na gruncie prawa stowarzyszeniowego w ten sposób zasady odpowiedzialności mogą być podciągnięte pod kategorię pojęciową „odpowiedzialności cywilnej”. Moim zdaniem i takiej odpowiedzialności trudno odmówić cech odpowiedzialności cywilnej, jakkolwiek nie opiera się ona wyłącznie na przepisach prawa cywilnego⁶. Mówiąc o „odpowiedzialności” jako pojęciu języka prawniczego, trzeba więc zauważyć, że uwzględniona została przede wszystkim terminologia stosowana w przepisach prawa stowarzyszeniowego, aczkolwiek miano na myśli odpowiedzialność majątkową.

§ 3. Zastosowane metody badawcze

Podstawową metodą badawczą zastosowaną w niniejszej monografii jest metoda dogmatyczna, zmierzająca do udzielenia odpowiedzi *quid iuris*:

- 1) jak na gruncie przepisów polskiego prawa i w ramach jego ewolucji – w drodze wykładni tekstów ustawowych, konceptualizacji, porządkowania, usuwania sprzeczności i zapełniania luk – można rozumieć i przedstawiać problematykę odpowiedzialności majątkowej stowarzyszenia zwykłego i jego członków;
- 2) co w tej mierze statuuje znowelizowane w 2015 r. prawo stowarzyszeniowe;
- 3) jaka w przedmiotowym zakresie jest kompatybilność instytucji, treści ogólnych zasad podmiotowości, odpowiedzialności i szczegółowych rozwiązań obowiązującego w tym obszarze materii polskiego porządku prawnego.

Innymi słowy, rozwiązania prawne normujące przedmiotowe zagadnienia analizowane są w ramach instytucji stowarzyszenia zwykłego, z zachowanym

---

⁶ Por. W. Warkalło, *Odpowiedzialność odszkodowawcza. Funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1972, s. 101–103.

kontekstem prawa o stowarzyszeniach oraz przy uwzględnieniu zasady pomocniczego stosowania regulacji KC w zakresie istnienia luki w przepisach PrStow.

Ze względu na charakter problematyki posłużono się również metodą analizy prawnoporównawczej reprezentatywnych obcych systemów prawnych. Z uwagi bowiem na to, że upodmiotowienie form stowarzyszeniowych jest dziś aksjomatem europejskiej tożsamości ustrojowej, należało także przeprowadzić analizę europejskich teoretycznych modeli, przedstawić prawnomiędzynarodowe umocowanie tendencji ujednociania form stowarzyszeniowych w Europie oraz analizę rozwiązań prawnych w przedmiocie odpowiedzialności majątkowej w wybranych państwach Europy.

Instytucje prawa polskiego w zakresie odpowiedzialności majątkowej stowarzyszenia zwykłego i jego członków za zobowiązania względem osób trzecich zestawiono w tym kontekście z analogicznymi lub zbliżonymi instytucjami występującymi w wybranych porządkach prawnych krajów europejskich tradycyjnie uważanych za modelowe, tj. m.in. z niemieckim i francuskim, jak również w systemach, w których ów aspekt regulowany jest nieco odmiennie. W ramach szczegółowej analizy zagadnień, co do których uregulowanie w prawie obcym jest analogiczne lub bardzo zbliżone, powołano również orzecznictwo i poglądy doktryny. W tym zakresie istotne znaczenie mają odniesienia do dorobku doktryny i orzecznictwa na gruncie prawa spółek (zwłaszcza modelowego wzorca spółki osobowej prawa handlowego, tj. spółki jawnej), w którym instytucje ogólne i szczegółowe w przedmiocie dotyczącym odpowiedzialności cywilnoprawnej za zobowiązania względem osób trzecich ułomnych osób prawnych są dobrze znane. Zastosowanie metody komparatystycznej przy prowadzeniu badań prawoznawczych jest jedynie tłem dla przedmiotu analizowanej materii w takim zakresie, w jakim pozwala rozstrzygnąć kwestie dyskusyjne i sporne na gruncie prawa polskiego. Choć bowiem we wszystkich uwzględnionych w badaniu komparatystycznym systemach prawnych istnieją instrumenty pozwalające na pociągnięcie do odpowiedzialności członków za zobowiązania stowarzyszenia zwykłego, to różnią się one niekiedy w sposób istotny. Celem zastosowanej metody prawnoporównawczej nie jest przy tym tylko opis obcych systemów prawnych, ale również dostrzeżenie na ich tle specyfiki polskiej regulacji, co okazało się niezbędne do przedstawienia propozycji *de lege ferenda*, które starają się uwzględnić doświadczenia obcych systemów prawnych.

Nie bez znaczenia dla układu pracy pozostaje okoliczność, że monografia oparta jest także na metodzie indukcyjnej. Jest ona podstawą analizy ma-

teriału jureydycznego oraz konstruowania wniosków *de lege lata* i *de lege ferenda*, a także propozycji wykładni i proponowanych kierunków zmian legislacyjnych w zakresie regulacji odpowiedzialności członków za zobowiązania stowarzyszenia zwykłego. Tym samym część ogólna monografii poprzedza tzw. część szczególną.

Warszawa, styczeń 2019 r.

dr *Edyta Hadrowicz*